

נעם הארץ

בס"ד

לכבוד שבת קדש – פרשת וארא תשפ"ב

זוהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י חגי צמיר

דעתך שלא היה כן? ועתה אומר: ואני ערל שפתיים, וא"כ היכן הוא הדבר שהבטיח לו הקב"ה מקודם? אלא הוא סוד. משה (הוא) קול והדיבור שהוא המלה שלו היה בגלות, (ועל כן) היה משה ערל (פה) לפרש דברים ומשום זה אמר: ואיך ישמעני פרעה, בעוד שהמלה שלי היא בגלות שלה... בוא וראה כל זמן שהדיבור היה בגלות, נסתלק ממנו הקול והמלה הייתה ערלה בלי קול. כשבא משה, בא הקול, ומשה היה קול בלא מילה... וכך הלך עד שקרבו אל הר סיני וניתנה תורה. בעת ההיא נתחבר הקול עם הדיבור ואז דיבר דבר, זה שנאמר: וידבר אלוקים את כל הדברים האלה, ואז נמצא משה שלם בדיבור כראוי..."

הדיבור היה בגלות, אין יכולת לדבר. הדבר ניכר בפשט הכתוב. מאחר שבני ישראל אינם מסוגלים לדבר, הם אינם מדברים או קוראים אל ה'. הם זועקים, נאנחים, נאנקים ומשוועים: "ויאנחוני בני-ישראל מן-העבדה, ויזעקו; ותעל שועתם אל-האלהים, מן-העבדה. וישמע אלהים, את-נאקתם" (שמות ב', כ"ג-כ"ד). הגלייתו של כושר הדיבור משקפת את אזלת ידם של בני ישראל, אשר אינם יכולים לעשות מעשה, לשנות את מצבם לטובה, ולהוציא מן הכוח אל הפועל את עצמתם הפנימית, הדבר בולט אצל משה שבתור המנהיג של העם מהווה תמונת ראי של מצב העם, מה הוא כבד פה, אף העם כבדי פה.

ישנן תפיסות הרואות בשפה ובדיבור כלי בלבד המאפשר תקשורת בין בני אדם. אין לשפה חשיבות כשלעצמה אלא רק כגורם מתווך. אך בתורה אנו מוצאים השקפה אחרת לגמרי. כבר בתחילת ספר בראשית אנו קוראים שהעולם כולו נברא ע"י דיבור וקריאת שמות עם בריאת האדם, נתן הקב"ה לאדם את כוח הדיבור שהוא זה שימשיך בדבורו לקיים את העולם. וכך אנו רואים שהקב"ה הביא את החיות אל האדם על מנת שזה יתן להם שמות.

רעיון זה מדגיש את חשיבות הדיבור, אל לו לאדם לדבר ולחזור על אמירות וסיסמאות שאחרים אמרו ללא הזדהות פנימית והבנת הדברים. אדם כזה הרי הוא בגלות הדיבור משום שהוא עבד לחברה הסובבת אותו. אדם צריך לשאוף שדיבורו ישקף את זהותו האישית והמיוחדת, שתהיה לו אמירה שיש לה משמעות עמוקה ופנימית. רק אז הוא יהיה אדם שבאמת ראוי להיקרא בן חורין. השפה והדיבור מגדירים את הזהות. לא לחינם קראה התורה כמילה נרדפת לעם = לשון. ובנו בחרת מכל עם ולשון. על פי הזוהר,

ספר שמות פותח באירועים שהובילו לבחירתו של משה כמנהיג שעתידי להוציא את בני ישראל ממצרים. והנה, הן בפרשת שמות והן בפרשת וארא מעיד משה על עצמו שהוא בעל ליקוי ביכולת הדיבור: כבד פה וערל שפתיים. וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים

הפרשנים התחבטו בשאלה מה בדיוק הבעיה שהייתה למשה: אבן עזרא כתב כי בפעם הראשונה הבטחתי שתורה את פי שלא אבטא באות שהוא כבד עלי, אולי תכשל לשוני לפניו כלומר הכוונה לגמגום וערל שפתיים משמעו מגמגום. אור החיים הקדוש מוסיף ויאמר פרעה אם אלהי העברים שליט וכל יכול, למה לא ריפא את משה? - מה שמסביר גם את העובדה שפרעה אינו מקבל כי הקב"ה הוא שליט כל יכול. הפרשנים שאינם מקבלים את הכיוון כי משה היה מגמגם מסבירים בצורות שונות כי הבעיה של משה הייתה צחות הלשון ואי הכרת השפה המצרית עד כדי יכולת העברת מסרים ותוכן – משה אינו רטוריקן.

מעבר לבעיית ההגיה של משה בין אם הוא מגמגם ובין אם אינו מכיר היטב את השפה מעלה את השאלה מדוע בחר הקב"ה במנהיג כבד פה? האם לא היה עדיף ורצוי לקחת את מי שיוודע לדבר בצחצחות לשון ומעביר את מסריו בצורה כובשת ומשכנעת?

הרב קוק באגרות (עמ ל). הסביר שבחירה זו היא כנגד אנשים או עמים שיש להם רק את הלשון החיצונית, הם יודעים לדבר ולנסח דברים בצורה מושלמת אך אין לדבריהם שום תוכן ממשי. יש להבדיל בין התוך הפנימי ובין הדיבור שהוא חיצוני יותר. ניתן לדבר ולא לומר דבר. בכיוון קצת אחר הלך הזוהר על פרשת וארא כי למעשה לא רק משה היה כבד פה וכבד לשון, כי אם הדיבור עצמו היה בגלות. בני ישראל היו נטולי כושר דיבור בגלות מצרים. תופת השעבוד, והמצוקה היום יומית כיבו כל שביב של תקוה, כל שמץ של אנושיות וכבוד, עד כי יכולת הדיבור נלקחה מבני ישראל: "כל זמנא דדיבור הוה בגלותא קלא אסתלק מניה (כל זמן שהדיבור בגלות הסתלק הקול)". וכך אומר הזוהר על פרשתנו (בתרגום הסולם): "בוא וראה, כתוב: הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים. מהו ואני ערל שפתיים? הרי בתחילה כתוב: לא איש דברים אנכי וגו כי כבד פה וגו והקב"ה השיב לו: מי שם פה לאדם וגו והוא אמר: אנכי אהיה עם פיך. הכי יעלה על

הדף מוקדש לע"נ אבי מורי יעקב עוזיאל עמיצור ז"ל

עם גאולת בני ישראל ממצרים נגאל גם הדיבור מגלותו, ובאופן פלאי, כשהשתחררו בני ישראל מכבלי גלותם, השתחרר גם משה מכבלי לשונו: **"אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-הַשִּׁירָה הַזֹּאת, לַה', וַיֹּאמְרוּ לְאָמֵר"** (שמות ט"ו, א'), מסביר השפת אמת: **"אז ישיר משה. הרי שנפתח פיו ע"י קבלת בני ישראל."**

=====

חשיבות השפה והדיבור באות ליד ביטוי בדברים רבים. כך למשל מספר חודשים אחר פטירת הרב קוק פירסם הסופר אז"ר רשימה בעתון 'דבר' (ג' בכסלו תרצ"ו) על דמותו ופועלו: **פעם היה סיום מסכת בבב"ס תחכמוני שבו הייתי נותן שיעור בידיעת השפה העברית. רבנו הגרא"ה השתתף עמנו גם כן בחגיגה זו. אמרתי איזה דברים בשבח השפה העברית שהיתה שפת הלימוד גם בתחכמוני. המורה לגמרא, אעפ"י שהיה בעצמו מורה גמרא בעברית, מצא שאסור לשבח את השפה העברית, בודאי מפני שהיא מצוה שהחזיקו בה משכילים, כלומר אפיקורסים, וכידוע 'חדש אסור מן התורה'. ועוד ביקש ומצא שחז"ל אמרו 'שמע – בכל לשון שאתה שומע', ואין שום יתרון לשפה העברית. אז קם הרב קוק ואמר: יש בתורה שתי מלות שנתחברו למלה אחת והיא 'אשדת' (דברים לג, ב), ה-א' וה-ש' הן ראשי תיבות ארץ ושפה והן קודמות לדת. הדברים הללו הממו את המלמד המסכן וכאלו שפך הראי"ה קיתון של שופכים על פניו...**

חשיבות הגית המילים באה לידי ביטוי גם באמירת הירושלמי: **אין מעבירין לפני התיבה לא חיפנין ולא בישנין ולא טיבעונין מפני שהן עושין היהין חיתין ועיינין אין אמרין היה לשונו ערוך מותר.** אדם שאינו יודע להגות את המילים כראוי ולדבר את השפה בצורה ערוכה לא יכול להוביל את הציבור בתפילה. בני הישובים-חיפה, טבעו ובית שאן לא הגו את המילים כהלכה, לשונם אינה ערוכה בפיהם ולכן מן הראוי לא למנותם לשליחי ציבור. נסו לדמיין לעצמכם היום אנשים בני קהילות שונות ההוגים בטעות במקום הא אומרים חית – 'העושים ההין חיתין'. איך תישמע תפילתם באומרים, חס וחלילה, "חללו את ה' חללויה" במקום "הללו את ה' הללויה".

בית שָׁאן היא עיר ואם בישראל, והיתה מיושבת ברציפות מראשית התקופה הכלקוליתית (כ-4000 לפנה"ס) ועד ימינו (סך הכול כ-6,000 שנה). המועצה המקומית החדשה נוסדה בחודש יוני 1949 ונקראה בית שאן כשם העיר הקדומה. רוב האוכלוסייה הערבית עזבה קודם לקרבות מלחמת העצמאות ובמהלכם ומיעוטה פונה לאחריהם, בעיקר לנצרת.

בית שאן נודעה לאורך ההסטוריה כמקום עם קרקע דשנה ופוריה. בימי הביניים היו בה שדות אורז וקני סוכר, מטעי תמרים, כרמי זית וכרמי גפן. ריבוי המעינות והחום בסביבה הביאו לכך שבית שאן נחשבה, כמאמר ריש לקיש: **"גן עדן... אם בארץ ישראל הוא - בית שאן פתחו"**, והסביר רש"י: **"שפירותיו מתוקין מכל ארץ ישראל"**.

שם העיר עבר גלגולים רבים, בין השאר נקראה "אשאן", "בית שָׁן", "ביישן" ו"ביסאן". ביוונית: "סקיתופוליס" ובערבית "בִּיֶסְאָן".

גם יהודים הגיעו לגור בבית שאן בתקופת המנדט ואולי כבר בשלהי התקופה העותמנית. ממפקדי האוכלוסין שהתקיימו עולה כי מיעוט יהודי חי בין מוסלמים נוצרים ואחרים. 1922 גרו בבית שאן 41 יהודים שהיוו 2% מהתושבים. ב-1931 מספרם גדל ל-94. כבר לא גרו יהודים בבית שאן. מה קרה לאן נעלמו?

יהודים מיוצאי קורדיסטן – טבריינים במקורם התגוררו בבית שאן, עד מאורעות תרפ"ט-1929. הם היו בעלי חנויות, שמצאו את פרנסתם ממסחר וממלאכות. מעדויות מאותה תקופה עולה, כי בין היהודים למוסלמים שררו יחסי שכנות וכבוד הדדיים. במאורעות 1929 היהודים נטשו את העיר מחשש לחייהם. עם שוך הפרעות נעלם גם הפחד, וחלק מהיהודים חזרו לעיר בהשפעתו של מנהיג בלתי מוכתר-אבו מרים, שהתפרנס מחנות הבדים שלו והיה בעל בית גדול ובוסתן בצידו. לאחר הפרעות חזרו הגברים להמשיך בעסקיהם בבית שאן ואילו המשפחות נשארו בטבריה, והגברים חזרו לטבריה בימי שבת וחג.

בבית שאן התגברו היסודות של התנועה הלאומית הערבית שלא ראתה בעין יפה את התרחבות התיישבות היהודים בארץ ובעמק. הדבר הביא לכך, שעם רדת הליל נאלצו היהודים להסתגר בבתיהם מחשש להתנכלויות שמואל סרניק –המכונה אבו ג'יזלה מחוות יובלה. היום זה חוות דושן-חלק משמורת נחל יששכר ליד בית יוסף. שמואל סרניק הכיר את יהודי בית שאן וקשר איתם קשרי ידידות לכן עם פרוץ מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט-36-39 חש צורך וחובה לסייע בהצלתם. עם פרוץ המאורעות יהודי בית שאן קמו לעסקיהם כרגיל מבלי שידעו שפרעות משתוללות ברחבי הארץ.

סרניק אבו ג'יזלה הגיע באותו יום לבית שאן חש במתיחות אך התאמץ לשדר עסקים כרגיל. הוא הלך לחפש פקיד יהודי מטבריה בשם סלומון, שעבד במשרדי הממשל, אך לא מצא אותו הלך למשטרה וחיפש את הקצין הבריטי אבל גם הוא נעדר ולכן פנה לקצין העיר שלמרבה הפלא נשא

בברכת שבת שלום ומבורך – חגי עמיצור

לקבלת הדף במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>

נעם הארץ

בס"ד

לכבוד שבת קדש – פרשת וארא תשפ"ב

זוהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י ח"י צמ"ל

את שבוע העברית, ובעקבות כך חזרנו אל הארץ. מי ייתן ונזכור זאת, כאשר אנו משלבים בדיבורנו מילות לעז ולא שפת עבר. ובשל כך נזכה גם לגאולת עם ישראל בארצו – "והבאתי" - הלשון החמישית בלשונות הגאולה.

גם הוא את השם אבו ג'יזלה. הם היו מיוחדים ונהגו להתבדח שהם קרובי משפחה כי נשאו בשם דומה. סרניק פנה לקצין הערבי ובקש ממנו להשיג רכב שיפנה את היהודים. הקצין לא התלהב ולאחר הפצרות רבות נענה. מספרים שסרניק הבטיח לקצין שיתפלל לבן זכר עבורו, שכן לאבו ג'יזלה (הערבי) היו רק בנות. הקצין הערבי הסכים. הקצין גייס אוטובוס וסרניק איתר את היהודים עבר מבית לבית ואסף אותם. שוטרים ערבים ליוו אותם כשמסביב עמד קהל ערבי הסתכל ולא הגיב. ליהודים המתפנים הצטרפו שני יהודים מעובדי תחנת הנסיונות - אברהם ליבובסקי ודורפמן, שהגיעו לעבודה כרגיל מבלי לדעת על הסכנה המתפתחת. האוטובוס יצא לטבריה אך הושב לעיר כשהקצין הערבי ננזף על פעולתו העצמאית. האוטובוס הושב לבית שאן, והמתח גאה כשסרניק ראה את היהודים מורדים מהאוטובוס והבין שדינם נגזר. סרניק ספר לאבו ג'יזלה, שהבריק לסוכנות היהודית על החילוק, ולכן אם יאונה ליהודים רע הוא ייתן את הדין ויד היהודים תשיג אותו. האיומים מחד וההבטחות לבן זכר עשו את פעולתם. האוטובוס יצא לדרך. היהודים נצלו ולאבו ג'יזלה נולד בן זכר.

לאחר פרעות תרצ"ו תרצ"ט יהודי בית שאן נטשוה ולא שבו אליה עד לקום המדינה שאז יושבה העיר בעולים פליטי השואה ואחרים.

אבי ז"ל (שלזכרו יוצא דף זה) זה והיה מראשוני המורים בבית שאן המתחדשת. הוא תמיד נהג לספר על כיתת הלימוד שהיתה בבנין הסאריה. על מספר הילדים שהיו בכיתה (כ - 50 תלמידים), ועל פער הגילאים שכן בכיתה אחת ישבו ילדים מגילאי 6 - 16, ששובצו יחד בכיתה בהתאם לרמת ידיעת העברית (או ליתר דיוק אי ידיעת השפה) שלהם.

השיעורים התנהלו כאשר המורה מלמד משהו, ואז מישהו שהבין קצת עברית תירגם לכל התלמידים האחרים מארץ המוצא שלו, וכך התקדם הלימוד, כאשר כל התלמידים מארץ מוצא מסויימת מקבלים תרגום מאחד מבני ארצם.

עד היום, אחד הדברים שמאחדים את העם היא השפה העברית. ד"ר אבשלום קור נהג תמיד לומר, שבעבר - איבדנו את השפה העברית (התחלנו לדבר ארמית ויוונית) ואז איבדנו את הארץ וגלינו מארצנו. וכך, בתהליך שיבת עם ישראל לארצו, חזרנו אל העברית, שזה עתה חגגנו

הדף מוקדש לע"נ אבי מורי יעקב עוזיאל עמיצור ז"ל